

Robert Luis Stivenson
Princ Oto,
romansa

Preveo

MILAN MILETIĆ

Poglavlje 1.

U kojem princ polazi u pustolovinu

Uzalud ćete na mapi Evrope tragati za nestalom državom Grinevald. Nezavisni principat, beznačajni deo Nemačkog carstva, tokom nekoliko vekova, igrao je svoju ulogu u razdoru Evrope; i, na kraju, kad je sazrelo vreme i revnošću nekoliko ćelavih diplomata, iščezao kao jutarnja avet. Manje srećan od Poljske, on iza sebe nije ostavio nikakvo žaljenje; pa izbledela je i sama uspomena na njegove granice.

Bilo je to parče brdovite zemlje prekriveno gustom šumom. Mnoge reke imale su izvorište u klisurama Grinevalda, okrećući mlinove za njegove žitelje. Postojao je jedan grad, Mitvalden, i mnoštvo smeđih, šumskih zaselaka, čiji su se krovovi penjali jedni na druge duž strmog podnožja dolova i bili povezani natkrivenim mostovima preko većih potoka. Huk mlinova, pljuskanje tekuće vode, nepomešan miris borove piljevine, zvuk i miris prijatnog vetra između bezbrojne vojske planinskih borova, puškaranje lovaca, potmulo udaranje sekire, nepodnošljivi drumovi, sveža pastrmka za večeru u čistim, golim prostorijama neke krčme, pojava ptica i melodija seoskih zvona – to su bile uspomena turista iz Grinevalda.

Na severu i istoku, niska brda Grinevalda utapala su se, raznovrsnim završnim potezima, u prostranu ravnicu. Na te dve strane, mnoge male države graničile su se s principatom, između ostalih, Gerolštajn, veliko vojvodstvo, takođe iščezlo. Na jugu se graničio s relativno moćnim carstvom, Primorskom Bohemijom, čuvenom po svom cveću i planinskim medvedima, koju su naseljavali ljudi jedinstvene jednostavnosti i blage duše. Nekoliko mešovitih brakova, tokom vekova, sjedinilo je krunske porodice Grinevalda i Pomorske Bohemije; a poslednji princ Grinevalda, o kome name-ravam da ispričam priču, vodio je poreklo od Perdite, kćerke jedinice kralja Florizela Prvog od Bohemije. To da su ovi mešoviti brakovi u izvesnoj meri ublažavali sirovu, muževnu granu prvih Grinevlada, bilo je široko rasprostranjeno mišljenje unutar granica principata. Čumurdžija, planinski sejač, drvoseča među načičkanim borovima Grinevalda, ponosni na svoje grube ruke, ponosni na svoju žestoku neukost i gotovo divljačku neuljudenost, gledali su s neskrivenim prezirom na mekani karakter i manire vladajuće loze.

Tačna godina Gospodnja, u kojoj ova priča počinje, biće ostavljena čitaocu da nagađa. Ali što se tiče godišnjeg doba (što je, u ovakvoj priči, mnogo važnije), već je bilo poodmaklo proleće kad su ljudi u planinama, pošto su čuli kako lovačke horne odjekuju po ceo dan negde u severozapadnom kutku principata, govorili među sobom da su princ Oto i njegovi lovci izašli u lov, poslednji put pre povratka jeseni.

Na tom mestu granice Grinevalda spuštaju se nešto strmije, tu i tamo zalazeći u stenje; i ova krševita i besputna zemlja stoji u oštroj suprotnosti s pitomom ravnicom ispod. U to vreme presecala su je samo dva drum;

prvi, carski drum, koji je vodio u Brandenau u Gerolštajnu, spuštao se nadole ukoso i sasvim postepeno. Drugi je vodio pravo kao prut preko samog pročelja brda, uranjajući u divlje klisure, vlažan od kapljica malecnihi vodopada. Nekad je prolazio pored izvesne kule ili zámka, podignute tik uz obod strašne litice, koja je dominirala beskrajnim pogledom na granice Grinevalda i ravnice Gerolštajna koja je kiptela od života. Felzenburg (tako se zvala ta kula) služila je čas kao zatvor, čas kao lovački zamak; i pored svega, golim okom videlo se da stoji tako samotno da su, uz pomoć dobrog durbina, građani Brandenaua mogli da joj prebroje prozore, s krečnjačke terase po kojoj su se šetali noću.

U procepu šumovitog obronka, oivičenog drumovima, horne su nastavljale da celog dana seju metež; i najzad, kad je sunce počelo da se približava horizontu dole u ravnici, silovit trijumf najavio je pokolj divljači. Prvi i drugi lovac povukli su se donekle u stranu, i s vrha brežuljka gledali dole, ispred sebe, na povijena ramena brda i povrh prostranstva ravnice. Zaklonili su oči, jer im je sunce bilo u lica. Slava njegovog silaska bila je donekle bleđa. Kroz zamršene šare mnogo hiljada golih topola, dim tolikih kuća i večernju izmaglicu koja se dizala s polja, krila vetrenjača na blagoj uzvišici kretala su se neobično jasno, kao uši magarca. I odmah tu, kao otvorena rana, carski drum hitao je pravo prema suncu, arteriji svakog kretanja.

Postoji jedna duhovna pesmica u prirodi, koja još nije pretočena ni u reči ni u ljudsku muziku: „Poziv na putovanje“; melodija koja neprestano odzvanja u ušima Cigana, i na čiji su zov naši nomadski oci putovali celog svog života. Čas, godišnje doba i predeo: sve je bilo u izuzetnom skladu. Vazduh je bio prepun ptica

selica, koje su, preko Grinevalda, išle na zapad i sever, vojska mrljica u oku koje gleda uvis. A dole, veliki prohodan drum vodio je u isti kutak sveta.

Ali dva jahača na brežuljku, ovu duhovnu pesmicu nisu čuli. Oni su, u stvari, bili donekle zamišljeni, zaokupljeni osmatranjem svakog kutka šume u podnožju, i svojim nestrpljivim pokretima odavali i gnev i zaprepašćenje.

„Ne vidim ga, Kuno“, reče prvi lovac, „nigde – ni traga, ni dlačica s kobiljeg repa! Ne, gospodine, on je pobegao; presekao čestar i umakao. Ama, za dve pare pronaci ću ga uz pomoć pasa!“

„Biće da je otišao kući“, reče Kuno, ali neuverljivo.

„Kući!“ frknu drugi. „Dajem mu dvanaest dana da stigne kući. Ne, opet je počelo; isto je kao pre tri godine, pre nego što se oženio; sramota! Nasledni princ, nasledna budala! Ode vlast preko granice na sivoj kobili. Šta je ono? Ne, ništa – ne, kažem ti, časna reč, polažem više na dobrog, uštrojenog konja ili na engleskog psa. Toliko o tvom Otu!“

„Nije on moj Oto“, zareža Kuno.

„Onda ne znam čiji je“, usledi odgovor.

„Ti bi sutra stavio ruku u vatru za njega“, reče Kuno, osvrćući se oko sebe.

„Ja!“ uzviknu lovac. „Voleo bih da ga vidim kako visi! Ja sam grinevaldski rodoljub – uveden u spisak, a imam i medalju; pa zar ja da pomognem princu?! Ja sam za slobodu i Gondremarka!“

„Zaluđen si njime“, uzvрати njegov pratilac. „Eno ga!“ uzviknu on sledećeg trenutka.

I dabome, oko milju dole, niz planinu, video se jahač na belom konju kako brzo odmiče preko brisanog prostora i nestaje između drveća na drugoj strani.

„Za deset minuta biće preko granice, u Gerolštajnu“, reče Kuno. „Tu nema pomoći.“

„Pa, ako upropasti tu kobilu, nikad mu to neću oprostiti“, nastavi drugi, povlačeći uzde.

I dok su okretali nadole s brežuljka da se pridruže svojim drugovima, sunce je potonulo i nestalo, a šume istog časa zapale u svečanost i sivilo prvog mraka.

Poglavlje 2.

U kojem princ izigrava Haruna Al-Rašida

Noć je zatekla princa dok se probijao zelenim stazama u nižim delovima šume; i premda su se zvezde odgore pojavile i osvetlele beskonačan poredak piramida od borovih stabala, pravilnih i crnih poput čempresa, njihova svetlost bila je od male pomoći putniku na tako pustim stazama, i odatle je on jahao nasumice. Ozbiljno lice prirode, neizvestan ishod njegovog pravca, otvoreno nebo i nesmetan vazduh, opijali su ga kao vino; a muklo čarlijanje reke s njegove leve strane, skladno je odzvanjalo u njegovim ušima.

Prošlo je osam uveče pre nego što je njegov trud bio nagrađen i on na kraju izašao iz šume na postojan, beo drum. On je ležao pred njim, blago savijajući na istok, slabo svetleći između čestara; i Oto zastade i zagleda su u njega. Dakle, on se, milju za miljom, spajajući se s drugima, proteže do najudaljenijih krajeva Evrope, ovde idući duž uzburkanog mora, onde svetlucajući na svetlostima gradova; i bezbrojna vojska skitnica i putnika kretala se po njemu u svim zemljama, kao po uobičajenom nagonu, pa i sad su oni, svuda na ovom svetu, bili nadomak vrata krčme i prenoćišta. Slike su se rojile i iščeza-

vale u njegovoj glavi; talas iskušenja, udar krvi, prošli su mu telom, i on obode kobilu i pođe u nepoznato, zauvek. A potom je to prošlo; glad i umor, i ta sklonost prema srednjem putu, koju nazivamo zdrav razum, vratili su natrag svoje carstvo; i u tom promenjenom raspoloženju, njegove oči gorele su kao dva osvetljena prozora s njegove leve strane, između drumu i reke.

On okrenu sporednim putem i kroz nekoliko minuta kucao je svojim bičem na vrata velike farmerske kuće, dok mu je hor pasa iz dvorišta spremio besan odgovor. Na kucanje je izašao veoma visok, osedeo čovek, zaklanjajući sveću. U svoje vreme bio je veoma snažan, i veoma zgodnog lica; ali sad je oronuo, zubi su mu gotovo poispadali, a glas mu je, kad je progovorio, bio isprekidan i neprirodno tanak.

„Oprostit ćete mi“, reče Oto. „Ja sam putnik i potpuno sam izgubio put.“

„Gospodine“, reče starac, na veoma otmen, potresan način, „vi se nalazite na Rečnoj farmi, a ja sam Kilijan Gotešajm, vama na usluzi. Mi smo ovde, gospodine, na otprilike podjednako udaljenosti od Mitvaldena u Grinevaldu i Brandenaua u Gerolštajnu: šest milja do jednog i drugog, a drum je izvanredan; međutim, nigde između nema nijednog vinskog podruma, nijednog kirajdzije s jakim pivom. Moraćete da prihvatite moje gostoprimstvo za ovu noć; skromno gostoprimstvo, koje vam usrdno nudim; jer, gospodine“, nastavi on uz naklon, „Bog je taj koji šalje goste.“

„Amin. A ja vam se najtoplije zahvaljujem“, uzvraća Oto, klanjajući se sa svoje strane.

„Fric“, reče starac, okrećući se prema unutrašnjosti, „odvedi gospodinovog konja; a vi, gospodine, izvolite unutra.“

Oto uđe u prostoriju koja je zauzimala veći deo prizemnog dela zdanja. Verovatno je nekad bila pode-
ljena; jer drugi kraj bio je, za dobru stopu, uzdignutiji
od ovog kraja, a pucketava vatra i beli sto za večeru kao
da su stajali na podijumu. Svuda okolo bili su mračni,
kredenci s mesinganim okovom i pehari; tamne police
nosile su staro seosko zemljano posuđe; puške, rogovi
s parošcima i narodne pesme na listu hartije na zidu;
visoki starinski sat s ružama na brojčaniku; a dole u
uglu, prijatna nada u vidu vinskog bureta. Bilo je do-
maćinski, otmeno i staromodno.

Snažan mladić potrča napolje da se postara za sivu
kobilu; a kad ga je gospodin Kilijan Gotešajm predsta-
vio svojoj kćerki Otiliji, Oto pođe u staju kao što prili-
či, možda ne princu, ali svakako dobrom jahaču. Kad
se vratio, čekali su ga omlet, koji se pušio, i nekoliko
kriški domaće šunke; posle kojih su usledili ragu i sir; i
tek kad je gost potpuno utolio glad, celo društvo smes-
tilo se oko vatre, uz krčag vina, koje je retko ućivom
Kilijanu Gotešajmu dozvolilo da princu uputi pitanje.

„Vi ste, verovatno, dojahali izdaleka, gospodine?“
upita on.

„Da, kao što kažete, dojahao sam izdaleka“, uzvрати
Oto, „i, kao što ste videli, bio sam spreman da odam
priznanje kuvarskom umeću vaše kćerke.“

„Možda, gospodine, iz pravca Brandenaua?“ na-
stavi Kilijan.

„Upravo; i večeras je, da nisam zalutao, trebalo da
prespavam u Mitvaldenu“, odgovori princ, mašući
pramenom istine, shodno navici svih lažova.

„U Mitvalden vas dovodi posao?“ bilo je sledeće
pitanje.

„Obična radoznalost“, reče Oto. „Nikad nisam bio u poseti principatu Grinevald.“

„Prijatna država, gospodine“, progovori piskutavo starac, klimajući glavom, „veoma prijatna država, i fina loza, i borova i ljudi. Mi ovde računamo da smo delom Grinevaldi, budući da smo tako blizu granice; a reke su tamo sve sama dobra grinevaldska voda, do poslednje kapi. Da, gospodine, fina država. Čovek iz Grinevalda zamahnuće iznad glave sekirom koju mnogi iz Gerolštajna jedva da mogu da podignu; a borova, ama, Bože moj, borova mora da u toj državici ima više nego ljudi na celom ovom velikom svetu. Ima dvadeset godina otkako sam pregazio močvare, jer mi u starosti počinjemo da čučimo u kući; ali čini mi se kao da je bilo juče. Gore-dole, drum se proteže odavde do Mitvaldena; i celim putem nema ničeg osim izvrsnih, zelenih borovih stabala, velikih i malih – a vodene snage! – vodene snage na svakom koraku, gospodine. Jednom smo prodali parče šume, tamo pored drumu; a prizor kovanog novca koji smo prihodovali, stavilo me je u stanje večnog izračunavanja iznosa do kojeg bi izneli svi borovi u Grinevaldu.“

„Pretpostavljam da princa niste ni videli?“ upita Oto.

„Ne“, reče mladić, progovorivši prvi put, „a nismo ni hteli.“

„A što to? Zar je toliko odbojan?“ upita Oto.

„Ne toliko odbojan“, uzvрати stari gospodin, „koliko prezren, gospodine.“

„Zaista“, reče princ, donekle nesigurno.

„Da, gospodine, prezren“, klimnu Kilijan, puneći dugačku lulu, „i kako ja to razumem, s pravom prezren. Imamo čoveka s velikim mogućnostima, a šta on

radi s njima? Ide u lov, oblači se prilično lepuškasto – što je stvar koje se treba gnušati kod muškarca – i nastupa u pozorištu; a ako još nešto radi, vesti o tome ovde još nisu stigle.“

„Ipak su sve te stvari bezazlene“, reče Oto. „Šta biste vi želeli od njega – da krene u rat?“

„Ne, gospodine“, uzvratí starac. „Ali evo šta; pedeset godina sam na ovoj Rečnoj farmi i radio sam, iz dana u dan; orao sam i sejao i žnjeo, i ustajao rano i bdeo do kasno; i evo kakav je ishod: sve ove godine prehranjivao sam sebe i svoju porodicu; i ovo mi je bio najbolji prijatelj koga sam uopšte imao, ne računajući svoju ženu; a sad, kad mi se čas bliži, farmu ostavljam bolju nego što sam je zatekao. Tako je to, čovek radi srčano, kako mu priroda nalaže, stiće hleb i udobnost, i šta god dotakne množi se. I čini mi se, skromno rečeno, da kad bi taj princ trebalo da radi na svom prestolu, kao što sam ja radio i dirinčio na svojoj farmi, osetio bi i napredak i blagoslov.“

„Verujem vam, gospodine“, reče Oto, „pa ipak poređenje je neumesno. Jer seljački život je prirodan i jednostavan; ali život princa je i neprirodan i složen. Lako je biti pravedan prema prvom, a krajnje teško ne ogrešiti se o drugog. Ako vama propadne usev, vi možete da nakrivite kapu i kažete: ‘Božja volja’; ali ako princa zadesi nesreća, on možda mora da okrivi sebe i samo zbog toga što je pokušao. I, verovatno, ako bi se svi kraljevi u Evropi ograničili samo na bezazlenu razonodu, podanicima bi bilo mnogo bolje.“

„Da“, reče mladić Fric, „tu ste u pravu. To je istina. I vidim da ste poput mene, dobar rodoljub i neprijatelj prinčeva.“

Ekperiment s istinom i ljubavlju

„Niko nije pisao tako dobro kao Stivenson... A ipak, u izvesnom smislu, premda varljivom, izvor njegovog nadahnuća bio je umetnički, a ne čisto filozofski... Zanimariti romansu, to je, po njegovom sudu, bilo nemoralno“, tako se o Stivensonu izrazio G. K. Česterton.

Jedno od najneobičnijih ostvarenja Roberta Luisa Stivenzona, *Princ Oto, romansa* kao da stoji sasvim izdvojeno naspram celog njegovog opusa, ono je svojevrsni ekperiment. Možda bismo samo uz veliki trud uspeli da mu pronađemo mesto unutar odgovarajućeg književnog žanra, pa i tad bismo zapazili da se na sve strane preliiva i duboko zalazi ne samo u srodne, nego i one potpuno udaljene žanrove. Prema piščevoj zamisli, prvobitno je trebalo da se pojavi kao pozorišni komad. I sama ta okolnost prilično odudara od njegovog opusa. Stivenson nikad nije napisao nijedan komad. Sve njegovo pripovedačko umeće pronašlo je izraz u prozi, u kratkim pričama i romanima.

Princ Oto, romansa, delu kojem je sam pisac u naslovu podario objašnjenje, objavljen je 1885. godine. Stivenson ga je i sam označio svojim „najtežim poduhvatom“. Nije ni čudo, jer je izvesna poglavlja doradivao, prepravljao i prepisivao nekoliko puta. Tri dela, kao tri čina prvobitno zamišljenog pozorišnog komada, uglav-

nom čine dijalozi, s veoma malo deskriptivnog elementa; svejedno, likovi su dostojni svake Stivensonove kratke priče i romana, razrađeni i piktoreskni kao i uvek u njegovoj čarobnoj prozi.

Radnja romana ili možda novele smeštena je u izmišljenoj državi Nemačkog carstva; time je autor sebi dao određene ruke da izloži svoj pogled, a reklo bi se kritiku monarhističkog uređenja. Stivensonova osećanja u pogledu ove stvari možda ne idu baš tako daleko da bismo smeli da ga nazovemo republikancem, ali je upadljivo da je on, dok s jedne strane slika vladara posvećenog lepim umetnostima, pozorištu i koji se upadljivo zgraža na sam pomen rata, s druge strane naslućuje revolucije na pomolu, premda su one, u godini kad se roman pojavio, još negde daleko na horizontu.

Stivensonov junak, princ Oto, vladar nezainteresovan za vlast, za upravljanje, gotovo izvesno ne bi ni mogao da postoji. Sve je kod njega naopačke, nezamislivo za vladara ma koliko male nemačke države. A Grinevald, principat kojim Oto samo formalno vlada, pun je muževnih drvoseča, mlinara i farmera. Protivrečnost je prilična, ako se još tome doda i mlada Otova žena, ambiciozna i vlastoljubiva princeza Serafina: u njima dvoma kao da su muško-ženske uloge zamenile mesta.

Stivensonova pripovedačka snaga ovde je na drugom zadatku: treba da opiše Otovu ljubav prema ženi, koja uprkos svojim lakomislenostima i nepromišljenostima, opstaje duboko u srcu autorovog junaka. I uopšte, ljubav je ovde tema za sebe. Pa se tako i ovaj neobičan Stivensov eksperiment završava srećno.

„Naša civilizacija je smrdljiva, neprijatna stvar: ona toliko toga isisava iz čoveka“, zapisao je Stivenson na jednom mestu. Ako je *Princ Oto* piscu poslužio kao sredstvo za slobodno ispoljavanje kritike, kao prilika da ukaže na ovu „neprijatnu stvar“, ta je kritika onda oštra ironija na

račun vlasti, reklo bi se ne one u Grinevaldu. I tako iz usta tobože velikog engleskog putnika, ser Džona (Englezima su nekako uvek poverene uloge velikih putnika), Stiven-son progovara otvorenije:

„Oprostite“, reče putnik, „vi ste nepravedni. Baš zbog toga što ste vladar ja ne mogu da se borim s vama; a iz istog razloga imam pravo da kritikujem vaše poteze i vašu ženu. Vi ste u svemu javna figura; vi pripadate javnosti, u potpunosti. Vi uz sebe imate zakon, vojsku pod oružjem i oči špijuna. Mi, sa svoje strane, imamo samo jedno oružje – istinu.“

Koliko god da se *Princ Oto* razlikuje od ostatka Stivensonovog dela, u jednom se ni po čemu ne razlikuje: pripovedanje je upravo ono zbog kojeg su ga voleli Borhes, Prust, Česterton, Kalvino kao i svi njegovi neznani čitaoci.

Milan Miletić

Sadržaj

Posveta Neli Van de Grift	7
---------------------------------	---

Prva knjiga PRINC LUTALICA

Poglavlje 1. U kojem princ polazi u pustolovinu	11
Poglavlje 2. U kojem princ izigrava Haruna Al-Rašida ..	15
Poglavlje 3. U kojem princ pruža utehu starcu i lepotic tici i drži predavanje iz diskrecije u ljubavi	24
Poglavlje 4. U kojem princ usput sakuplja mišljenja ..	38

Druga knjiga O LJUBAVI I POLITICI

Poglavlje 1. Šta se dogodilo u biblioteci	55
Poglavlje 2. „O Dvoru na Grinevaldu“ kao jednom delu putnikovog rukopisa	67
Poglavlje 3. Princ i engleski putnik	74
Poglavlje 4. Dok je princ bio u predvorju... ..	82
Poglavlje 5. ... Gondremark je u odajama Njene mi losti	87
Poglavlje 6. Princ drži predavanje o braku, uz prakti čne opise razvoda.....	95

Poglavlje 7. Princ raspušta savet	105
Poglavlje 8. Ratna družina kreće u akciju	115
Poglavlje 9. Cena Rečne farme; u kojoj taština dolazi pre pada	122
Poglavlje 10. Gotold menja mišljenje i dolazi do pada ..	135
Poglavlje 11. Providenje Fon Rozen: Prvi čin – ona se ulaguje baronu	144
Poglavlje 12. Providenje Fon Rozen: Drugi čin – ona obaveštava princa	151
Poglavlje 13. Providenje Fon Rozen: Treći čin – ona ot- vara oči Serafini	162
Poglavlje 14. Koje govori o uzroku i izbijanju revolu- cije	169

Treća knjiga SREĆA U NESREĆI

Poglavlje 1. Princeza Pepeljuga	183
Poglavlje 2. Razmatranja o hrišćanskoj vrlini	201
Poglavlje 3. Providenje Fon Rozen: poslednji čin, u ko- jem ona prelazi u galop	207
Poglavlje 4. Deca u šumi	217
Bibliografski dodatak kao upotpunjenje priče	227
Milan Miletić: Eksperiment s istinom i ljubavlju	231